

MILLÎ ESERDE MILLÎ KAHRAMAN MESELESİ

Ğulam Babacanov,

*Filoloji bilimler üzrə fəlsəfə doktoru,
Yeni Asır Üniversitesi doçenti
gbobojonov@gmail.uz*

Özet: *Makalede, Özbek roman geleneğinin ilk örneği kabul edilen Abdulla Kadiri'nin "Geçmiş günler" adlı eserindeki kahramanların, romanda yazarın bakış açısını ifade etme biçimleri ele alınmıştır. Eserin yapısı, özellikle giriş kısmı ayrı bir incelemeye tabi tutulmuş, ilk cümlelerin roman türü bağlamındaki kapsamı analiz edilmiştir. Romandaki başlıca kahramanların hareketlerinin incelenmesi yoluyla, eserde yazarın amacının ne ölçüde açık bir şekilde yansıtıldığı gözlemlenmiştir.*

Anahtar kelimeler: *roman, yazar, amaç, fikir, kahraman.*

Abstract: *The article focuses on the manner in which the author's viewpoint is expressed through the characters of Abdullah Kadiri's novel "Utkan kunlar" (Bygone Days), regarded as the first example of Uzbek novel-writing. The structure of the work, particularly its opening part, is subjected to a separate analysis, and the scope of the initial sentence within the scale of the novel genre is examined. By analyzing the actions of the main characters in the novel, the extent to which the author's purpose is clearly reflected in the work is observed.*

Keywords: *novel, author, purpose, idea, character.*

Büyük yazar Abdulla Kadiri'nin kaleme aldığı "Geçmiş günler" romanı, yaklaşık bir asırdır en yüksek takdirlere layık görülmektedir. Romanı okuyan bir grup okuyucunun yazarı "yazarların en seçkini" olarak değerlendirmesi de tesadüf değildir.

"1264 hicrî yılı, dalv ayının on yedinci günü, kış günlerinden biri, güneş batmış, çevreden akşam ezanı işitilmektedir..."

"Geçmiş günler" romanı, alışılmış biçimde aydınlık ve güneşli bir günün tasviriyle değil, tam aksine güneşin batışından sonraki bir zaman diliminin betimlenmesiyle başlar. Kış mevsimi ile günün batışı, birbirini tamamlayan özgün bir uyum sergiler. Ancak çevreden işitilen ezan sesi, yukarıdaki tasvire farklı bir

boyut kazandırarak okuyucunun zihninde ayrı bir çağrışım oluşturur. Adeta koyu bir karanlığın içinden küçük bir ışık aranıyormuş, bir umut besleniyormuş gibi bir izlenim bırakır. Yazarın bütün amacının bu ilk cümlede yoğunlaştığı söylenebilir.

Bu eser, her birey, aile, toplum ve tüm insanlık için ne ifade eder? Günümüz küreselleşme çağında bu soru etrafında düşünülürse, yazarın amacı ile okuyucunun eserden ne kazanabileceği meselesine kesin bir cevap bulmak mümkündür.

Eserde öncelikle gerçek insanın nasıl olması gerektiği sanatsal bir biçimde yansıtılmıştır. Gerçek bir insan varsa, o mutlaka köklü bir ailenin evladıdır. Aile, anne-baba ve evlat, kayınvalide-kayınpeder ile gelin (veya damat), eşler arasındaki ilişkiler; kısacası, insanın nerede ve nasıl davranması gerektiğine dair ayrıntılı tasvirler sunulmuştur. Bu nedenle eseri okuyan her birey, kendisini roman kahramanlarıyla kıyaslayarak kendi benliğini tanıma yolculuğuna çıkar.

İlk bakışta eser, iki gencin tutkulu aşkını anlatıyormuş gibi görünür. Başta Otabek'in, daha sonra Hasanali, Özbek Ayim, Yusufbek Hacı gibi (Zeyneb hariç) ailenin tüm fertlerinin hayranlığını kazanan Kumushbibi karakterinde yalnızca Özbek kızlarının millî kimliği, edep ve ahlakı, zarafeti değil; aynı zamanda insanlığın bakış açısından ideal insanın nasıl olması gerektiğine dair yazarın yüksek ideali de yansıtılmıştır.

Öncelikle belirtmelidir ki, Kumush belli bir eğitim ve kültür seviyesine sahip bir kadındır. Onun görgüsü ve insanlara yaklaşımı da buna uygundur. Evlenirken (kendi düşüncesi farklı olsa bile) anne-babasının kararına tam anlamıyla itaat eder. Hatta bir gün anne-baba arzusunun kurbanı olarak hayatına kuma gerçeği girdiğinde bile, tüm acı ve ıstırabını sessizce gözyaşlarıyla ifade eder. Otabek'in huzuruna çıktığında bu duruma ilişkin görüşünü "Ben razıyım, ben kabul ettim..." sözleriyle dile getirir. Bu, bir kadında nadiren rastlanabilecek son derece özel bir durumdur; daha doğrusu yazarın estetik idealidir.

Yazar, Kumushbibi karakteri aracılığıyla kadının değerinin, öncelikle kendi arzularından ziyade eşine karşı görev, itaat, tevazu ve saygısıyla ölçüldüğünü ortaya koymuştur. Kadının eş ve hayat arkadaşı olarak gerçek konumu nedeniyle, milletimizin aileyi her zaman kutsal saydığı ve aile içi uyumun öncelikle kadının eşine olan bağlılığıyla güçlendiği vurgulanır. Kumushbibi'nin ölüm döşeginde bile kayınpederini görünce saygıdan ayağa kalkmak istemesi, halk arasında atasözüne

dönüşmüş bir örnektir. Onun anne-babasına, eşine ve kayın ailesine karşı tutumu herkes için örnek teşkil eder.

Eseri okuyan genç kızlar kendilerini Kumush'un yerine koyar. Anne-babalar ise çocuklarının onun gibi olmasını temenni eder. Kumush, milletin ideal kız tipinin somutlaşmış hâlidir.

Onun Zeyneb ile sürekli çekişmeleri ise sıradan bir insanın doğal kusurları çerçevesinde sunulmuştur. Eğer yazar bu karakteri tamamen kusursuz çizmiş olsaydı, bu durum eserin sanatsal değerine zarar verebilirdi. Bu nedenle yazar, ideal kahramanını "Altınbibi" değil, "Kumushbibi" olarak sunmayı tercih etmiştir.

Kumushbibi'nin ölümü, gündelik hayattaki küçük bencilliklerin doğurduğu cehalet zehrinin bir sonucudur.

Eserin merkezinde yer alan ve yazarın en büyük fikir ve amaçlarını yansıtan karakter ise Otabek'tir. Otabek, geleneksel ve millî değerlere bağlı bir ailede yetişmiştir. Döneminin ileri eğitim kurumlarından birinde öğrenim görmüş, kendi görüşlerine sahip, keskin bakışlı, hem ailesi hem de milleti için çaba gösterebilen bir gençtir. Ticaret hayatına yeni atılmış olmasına rağmen, Margilan'daki büyük tüccarların saygı ve takdirini kazanır.

Otabek'in, Ziya Şahici, Akram Hacı ve Mirzakarim Kutidor gibi önde gelen tüccarları hayran bırakan özellikleri vardır. Öncelikle, edep ve bilgi açısından örnek bir genç olması, ayrıca içinde yaşadığı toplum hakkında bağımsız ve tarafsız düşüncelere sahip olması dikkat çekicidir. Ancak onun ticaret amacıyla başka şehirlere gittiğinde sergilediği tutum, deneyimli tüccarları daha da şaşırtır. Çünkü çoğu tüccar, başka şehre gittiğinde öncelikle kâr elde etmeyi hedefler. Otabek ise bununla yetinmez; gittiği yerlerde devlet yönetimi ve idari sistemleri de dikkatle inceler. Milletinin geri kalmışlığının nedenlerini araştırır, geleceği için kaygılanır.

Kendi kazancından çok milletin geleceğini önemseyen bu yaklaşım, hem o dönem hem de günümüz açısından son derece nadir bir özelliktir.

Vatan menfaatini kişisel çıkarlarının üstünde tutmak, her durumda milletin derdiyle yaşamak ve geleceğe karşı sorumluluk hissetmek, insanın olgunluk göstergelerindedir. Henüz yirmi dört yaşında olan Otabek'te bu özellikler bir yaşam biçimi hâline gelmiştir. Onun için ticaretle geçinmek yeterli değildir; insan olarak yaşamanın daha büyük sorumlulukları vardır. Bu sorumluluk, milletin geleceğidir.

Otabek kendisini milletin geleceği için sorumlu görür ve bu doğrultuda mücadele eder. Adaletsizlik, bölgecilik, makam hırsı ve çıkar çatışmalarına karşı sürekli bir mücadele içindedir. Bu yönüyle dönemin yöneticilerinden bile üstün görülür. Akram Hacı'nın "Eğer han seçmek benim elimde olsaydı, han olarak Otabek'i seçerdim" sözü abartı değildir.

Yazarın bakış açısına göre Otabek, ülkenin gerçek sahibidir. Bu nedenle yaklaşan felaketleri hissederek mücadeleye katılmış ve bu uğurda hayatını kaybetmiştir. Aslında onu öldüren, kendi toplumundaki cehalettir.

Otabek gibi bir genci yetiştiren aile de yazarın idealini temsil eder. Yusufbek Hacı, bu eğitimi toplumun her bireyine vermek istemiştir. Ancak dönemin yöneticileri onun sözlerine kulak asmamış, hatta onu idam etmek istemişlerdir. Yusufbek Hacı ise hem ailede hem toplumda adaletli ve dengeli bir yaşamı savunmuştur.

Romanın başındaki güneşin batışı tasviri, cehalet içinde kalan bir milletin sembolüdür. Karanlıkta yolunu kaybeden toplum, gerçek görevini unutmuş ve boş heveslerin peşine düşmüştür. Bu durumdan faydalanan güçler, milleti çöküşe sürüklemiştir.

Yazar, Otabek'in ağzından "mezarlıkta 'hayya ale'l-felah' çağrısını kim işitir?" ifadesini aktarır. Bu söz, insanları kurtuluşa çağıran bir nidadır; ancak ölümler için anlam ifade etmez. Eğer toplumda Otabek ve Yusufbek Hacı gibi bilinçli insanlar varsa, onların bu çağrıya kulak vermesi gerekir.

Eserin başındaki ezan sesi, toplumu cehaletten uyandıran bir çağrıdır. Ne yazık ki bu çağrıyı anlayan kimse olmamış ve yazar 4 Ekim 1938'de idam edilmiştir. Ancak iyilik bir kurşunla yok edilemez. Abdulla Kadiri'nin başlattığı bu bilinç çağrısı, onun eserleri aracılığıyla yaşamaya devam etmektedir.

Kaynakça:

1. Kadiri, A. *Geçmiş Günler*. Roman. – Taşkent: Şark Yayınları, 2009.
2. Normatov, U. *Yaratıcılığın Büyüsü*. – Taşkent: Şark Yayınları, 2007.
3. Kuronov, D. *Edebiyat ve Diğerleri Hakkında*. – Taşkent: Akademnashr, 2019.
4. Karim, B. *Abdulla Kadiri Fenomeni*. – Taşkent: Info Kapital Group, 2019.
5. Juraqulov, U. *Kadiri ve Roman Düşüncesi*. – Taşkent: 2021.